

LITTERATUR

SVENSK LYRIK 1935—36

Vinterns stora lyriska succés var Bertil Malmbergs diktsamling.¹ Dess i och för sig välförtjänta framgång ställde den övriga årsskörden onödigt mycket i skuggan, och den gjorde det desto lättare som den moderna litteraturens dålighet har blivit något av en trossats för svensk allmänhet. I själva verket är lyriken just nu — så otroligt det kan låta — ett sällsynt intressant studiefält. Det är alltid svårt att säga vad som skall menas med stor dikt och ännu svårare att avgöra om dikten nu är större eller mindre än dikten under något annat skede; litteraturhistorien är ju inte någon rekordtabell. Men det lär kunna sägas att det i Sverige just nu skrivs glädjande mycket av äkta och väsentlig lyrik; om inte för annat, så är den värd att läsas därför att den på ett fångslande sätt reflekterar dagens andliga läge med dess ovisshet och skärpta motsatser, dess smygande misstämning och dess närgångna prövning av andliga värden.

Ett tidsdrag, som allt klarare börjar avspeglas i dikten, är den kristna förkunnelsens växande skärpa och stridsberedskap. Kristen nutidsdikt är inte längre ett idylliskt rimmande med nätta stämningbilder och ett och annat inslag av sävligt oskuldsfull satir. I *Nils Bolanders* vers — senast samlingen *Psalm och svärd* (1936) — ljuda kraftigare signaler, appeller till kristet äventyr och kristen manlighet. Om någon enstaka detalj i hastigheten kan ha blivit osäker, slaviskt karlfeldtsk i formen eller monoton i sitt krigiska tonfall, så är sådant bisaker inför det helas omisskännliga äkthet och intensitet och inte minst inför den anda av svidande självprövning, som ger fördjupning åt hans sista bok. I vår yngre lyrik är han en betydande tillgång, ett eldfångt poetiskt temperament, och förbindelsen av psalm och svärd är hos honom inte en gest utan en verklighet. — I ett till det yttre vida blygsammare format arbetar *Anders Frostenson*, redan berömd för sina engelskt påverkade psalmförsök men också författare till diktsamlingar i egentlig mening; den senaste, *På väg* (1935), är den hittills mest betydande. Epigrammatiskt korta, försynta i tonfallet, ömtåliga i sin spröda lyrik kunna hans dikter vid första ögonkastet te sig som halvt tillfälliga versstumpar; enkelheten är i själva verket avsiktlig formell disciplin och i sin skenbart naiva form förkunnar Frostenson ett kristet evangelium med makt och myndighet, radikalt i sitt mänskliga krav och prövat med den moderna teologiens tankemetoder. De två unga prästerna och nutidsdiktarna representera så på mycket skilda sätt en likartad anda av rensning och förnyelse, en lidelse med djupa rötter och till-

¹ Den har — liksom Hjalmar Gullbergs förnämliga bidrag till den lyriska julfloden — behandlats i första häftet av denna årgång.

lika en viljans och intellektets tukt, som icke är minst värdefull bland allt dunkelt profeterande och programskrivande.

Kristen ingivelse finns också i *Elof Akessons* samling *Vågspelet* (1936). Uttryckligt ägnad åt »doriska och stränga ideal» är den ingen insmiekrande bok och den saknar inte kantigheter. Men den rymmer några korta dikter, stålskarpa i tanke och beständiga i form, som inte släppa en; framförallt är rösten i den en mans röst, och det är nu en gång för alla ett sällsynt läte.

I våldsammaste motsats till denna kristna dikt står, i varje fall om man ser till den yttre avsikten, en personlighet som *Artur Lundkvist*. Den åskådning — till hans egen förargelse kallad för primitivism — som han företräder, har kanske ibland på motståndarhåll uppfattats en smula stelbent rationalistiskt. De profetlater med vilka den stundom förkunnats äro i själva verket mindre farliga än man kan tro. Som exklusiv livsåskådning och om möjligt ännu mera som samhällsprogram är det primitivistiska kravet på driftlivets frigörelse, stängande tabunormers förintelse och inspirerat lyssnande till naturrösterna självfallet föga imponerande; ingenting är lättare och mindre fruktbart att påvisa. Betraktad som andligt partiprogram är primitivismen verklighetsfrämmande och därför alldeles ointressant; sin betydelse har den på ett helt annat plan, som tidssymptom, som konstnärligt uttryck för andlig nöd. Det är ju oförnekligt, att nutidsmänniskan, som lever i en värld utan balans och utan naturlig enhet, har mist det naturliga förhållandet också till sin kropp, förlorat den enkla samkänslan med växt och jord, med det oreflekterade och spontana. Det är ett närmast banalt faktum, men det är så, och det är ett mycket plågsamt led i människans allmänna krisproblem. Icke minst för diktare, som trätt fram direkt ur de kroppsarbetande klasserna, har just denna konkreta och påtagliga sida av kulturkrisen fått representera komplicerade stämningar av ovisshet och vantrevnad i kulturen. Det primitivistiska evangeliet är en förtvivlad överbyggnad över en oro, som är djup och allmänmänsklig. Som tragisk tidsdikt, med en knappast längre omedveten ton av rådlöshet och dödsklagan, äro de primitivistiska diktverken ibland mäktigt gripande. Artur Lundkvists sista bok, *Nattens broar* (1936), ger överlägset goda exempel på den saken. Dess dunkla bildspråk, präglad av vissa moderna stilriktningar, får inte stänga läsaren ute; det är i det väsentliga alls inte ogenomträngligt, om man bara vill göra sig besvär.

Djupens olja börjar hastigt sina,
framväller ej i mörka flöden,
och vi är snart förbrunna,
fast vi nyss har tänts.

Sådant är anslaget, icke utan beröringspunkter med den känsla av alltings förvissning, som ligger bakom Malmbergs stora dikter. Det kan måhända sägas vid en jämförelse, att Lundkvist har en bredare inställning, hans tankar äro inte aristokratiskt utmejslade och av-

Litteratur

gränsade men i gengäld orkar han famna mer av det rent mänskliga, djärvare söka sig utom ramen för det dagsaktuella. Ingen aldrig så pliktmedveten andlig inställning kan väl hindra en att gripas av diktarens stora dröm om förlösning och allgemenskap:

Förhärjad, slagen, söndersårad skådar jag ur marken
med mina ögon utgjutna som källors vatten,
skådar hjortarnas flockar så nära och havets silverne fiskstim,
tiggarnas sår vilka lyser som frukter
och moderns madonnafrid i skymningens mantel.
För ett kort ögonblick känner jag mullens ro,
känner smaken av oxens halm,
känner vattenådrornas, trädsavens, modersmjölkens glädje
i att strömma, vandra, förvandlas.

Dylika rader höra hemma i en värld oändligt långt från alla högviktiga litterära polemiker. De rymma inget patenterat läkemedel för tidens nöd, men de kunna uttrycka och komma nära. — Man måste bara erinra, att den rena tonen i Lundkvists bästa dikter inte genomgår alla delar av hans samling. En och annan gång har inspirationen svikit på ett besynnerligt sätt; inför Lundkvists rader om kvinnorna och sjöarna, »bådadera så djupt, så ovisst blåögda», känner man att också en surrealist kan råka ut för någonting så gammalmodigt som att bli banal.

De läror, som förkunnas med profetisk glöd hos Lundkvist, genomgå en strävt realistisk självprövning i *Gunnar Beskows* sista bok, *Ett Faustspel* (1936), som sinnrikt anknyter till den moderna diskussionen om kulturtro och primitivism. Den oändlighetslängtan som driver Goethes Faust till upptäcktsfärd, blir hos Beskow väsentligen liktydig med den intellektuella nutidsmänniskans behov av fysisk och spontan upplevelse. Den ryktbare hormonforskaren Faust Bergmann, av sin vetenskapliga offertjänst skild från livet, återfinner det i ett äventyr med sin vackra laboratorieassistent. Hos henne uttrycker han i en respektlös formel sin plötsliga upptäckt av njutning och sorglöshet:

Se, du late på myrornas flit,
hur en drar strået hit och den andra dit,
det ena barret bort och det andra hem
— och gläd dig att du inte liknar dem!

Från detta glada friluftsevangelium går färden vidare till ett slags primitivistisk världsomsegling, där Fausts umgängelse med flydda skönhetsvärldar är utbytt mot en köttets upptäcktsfärd på badstränder och Söderhavsöar. Glädjen blir dyrköpt: älskarinnan möter Gretchens öde i fränaste moderna form — hon dör vid abortförsök — Faust skandaliseras i pressen, förfaller på utrikes ort, blir slutligen överkörd utanför en krog och får, hederligare straffad än sin kol-

lega hos Goethe, bikta för sitt sökande med livslång invaliditet. Så långt är det hela en bitter kritik både av det gamla Faustdramat och av samtiden. Frånare kunde ingen gallsprängd moralist ha avslöjat tidens falska frihetsläror, sexuella och andra, och visat deras skeppsbrott i praktiken. Men Beskow stannar inte här. Hans Faustspel slutar varken i ånger eller i förtvivlan. Brutet till kroppen begrundar Faust sitt experiment och finner att det trots allt inte har varit bara ömklighet: bakom den grova och ovärdiga formen ha funnits berättigade ting; förtvivlan över livets stelning och förkrymning; medkänsla med dem som djupast behöva en fullare och öppnare livsnjutning, »jordens gråa skara av bottenfrusna, ångestslutna, förvuxna barn»; därtill också trots allt ett stänk av det egentligt faustiska, den osläckliga törsten efter ständigt ny klarhet och nya horisonter. Med nyvunnen insikt om lidandets och kampens roll i allt organiskt liv vill Faust nu genom tanke och skrifter förmedla till andra den ökade livsglädje som han inte längre kan få själv. Därmed stiger ur Faustspelets ironi en förnyad bekännelse, märkt av besvikelse men med tillkämpad kraft, en tro icke på övermänniskor och icke på det fullkomliga lyckoriket men på den trots allt existerande uppgiften att ännu ett stycke vidga gränserna för öppenhetens och den elementära glädjens välde. Denna tro — som i renad form samlar det mänskligt berättigade i all s. k. primitivism — förutsätter frihetens bestånd i rent yttre mening: Beskow har också varma och inspirerade ord att säga om de nordiska ländernas heliga och förpliktande frihetsarv. Ojämnheter i tanke och form saknas inte i hans digra volym, och det står en naturligtvis fritt att ha annan mening med författaren, att tvivla på möjligheten av en livssyntes, som inte också har andra grundkrafter än förnuftets och den naturenliga livsföringens; men man kan inte utan hyckleri förneka, att de sistnämnda faktorerna ha *sin* nödvändighet just i vår situation, och man kan inte vägra sin respekt åt en författarpersonlighet som Beskows, präglad av den instinktiva nobless, som ensam ger frihetstron mening.

Det är inte svårt att finna likheter mellan Gunnar Beskow och *Karin Boye*; de representera båda en radikal inställning med vetenskapliga anknytningar och utan dogmatisk ensidighet, i det hela rätt olik den skräckbild av obegriplighet och moralisk nihilism, som den stora allmänheten ofta förbinder med begreppet modern dikt. Men man känner sig en smula hjälplös, då man närmar sig Karin Boyes *För trädets skull* (1935) med sådana yttre lägebestämningar. Hennes samling hör till det slags dikt, som är av livets art och som spränger alla rationella avgränsningar. Med utomordentlig knapphet, med strängt avskiljande av det tillfälliga och oväsentliga, är den samlad om det innersta kraftspelet bakom en personlighets mognad och växt. Om man någonsin kan tala om tidlös dikt, så är det här. Det gäller i väsentlig mån också om formen. Om författarinnan har chockerat åtskilliga genom sitt djärva utnyttjande av moderna stilmedel, så använder hon dem å andra sidan med en fasthet och en värdighet som vittna om klassisk formkultur. Den svenska diktens gamla heroiska

Litteratur

tradition lär i själva verket knappast ha någon värdigare arvinge i vår nya lyrik än de granitfasta raderna i Karin Boyes »Bön till solen»:

Med släckta ögon och brutna lemmar
är den din, som levde rak,
och hos den som dör rak
finns du, när mörker slukar mörker.

Rakheten, tankens och livets aldrig kompromissande ärlighet, friheten under eget ansvar, det är grundvärden i Karin Boyes dikt. I några lyriska bekännelser, oändligt gripande i sin hudlöshet, har hon talat om frigörelsens pris, om isolering, övergiven trötthet, smärtan av andras förakt. Men ur spänningen mellan trots och svaghet växer ständigt på nytt den djupast bärande makten i hennes förkunnelse, det som ger visshet och innebörd åt hennes strävan, den moderligt fina instinkten för allt hotat och förtrampat liv. Den finns i hennes klarsynta och djupsinniga kärleksdikt. Den ger också värme åt hennes syn på det djupast individuella, den egenart innanför det utsagda och utsägbara, med vilken en människas gärning och yttre livsöde inte utan skada kan komma i strid. Vad som driver henne att söka det undermedvetnas »träd under jorden» är inte bara en inlärld psykoanalytisk teori, det är också en kvinnas seende kärlek till konkret liv, som behöver hjälp. Ett par gånger har den kärleken förmått skapa en helhetssyn, en livsbetraktelse av fullkomnad klarhet och vidd. Det är dikter av en i sin art djupt religiös ingivelse. I en av dem får den djupt upplevda konflikten mellan tradition och frigörelse sin förklaring som led i naturens egen heliga lagbundenhet: »Ja visst gör det ont när knoppar brister.» I en annan har författarinnan funnit uttryck för det som finns på andra sidan avgörelsen, för själva det rofyllda växandets fromhet:

Du också skall stillna
bland de vakande trogna.
Du också skall slå rot,
och bli träd, och mogna.

»För trädets skull» vittnar inte om något slutgiltigt förblivande i en sådan ro. Karin Boye är ännu i sällsynt grad en stridande människa och en människa på väg; man undrar med spänning vart hennes utveckling skall föra härnäst. Men det uttryck för livets helgd och storhet, som hon gett i sin diktsamling, är av den art som icke vet av förgängelse.

Nils Bohmans versepos *Den onda elden* intar en plats för sig bland årets diktböcker. Bakom många krumbukter och poetiska lindansarkonster döljer den ett tragiskt och på sitt vis gripande innehåll: en själs fasa inför den kaotiska tillvaro, där personligheten saknar fäste och klara gränser, där hela livet kan te sig som ett ständigt

ombytande av roller, en följd av groteska förvandlingsscener. Om Bohmans bok icke är till alla delar övertygande som helhet, så vittnar den i varje fall både om lysande formtalang och om förmåga av stark upplevelse; man har rätt att hoppas mycket av de framtida föreningar, som dessa gedigna poetiska element kunna komma att ingå.

Olof Lagercrantz' debutsamling *Den döda fågeln* står i den starkast tänkbara motsats till en Bohmans versfyrverkerier. Asketiskt sträng i formen, lågmält i sitt patos, motvillig mot formella experiment och glansfulla uppvisningar vill den verka med försynta medel, i trogen hantverksmöda söka det självklara och nödvändiga uttrycket. Den får därmed sin särskilda charme, sitt egendomliga tonfall, som inte tränger sig på men som kan bli oförglömligt, om man en gång förnummit det. Det lär väl kunna sägas, att en dikt av det slaget har sin speciella uppgift i vår mångskimrande svenska lyrik. Det behöver nu mer än någonsin erinras, att den väsentliga skillnaden inte är den mellan modern eller gammalmodig, inte ens den mellan revolutionär och konservativ, rättrogen och irrlärlig dikt. Dikt når över gränserna, förmedlar mänskliga tonfall, som äro förnimbara på båda sidor om dagens stridslinjer. Och den verkliga diktens kriterier äro ömtåligare och svårare att urskilja än de fanatiska och dogmbundna någonsin få tid att begripa. Lagercrantz' diktsamling är i mycket en förkunnelse av den sanningen. Vad den har att säga om öppet natursinne, om ångestfull livskänsla i mörkrets närhet, om vördnad för ett jordiskt kärleksunder och om trevande längtan efter tro, det är väsentligt och angeläget så som den verkliga dikten är det. Allt är inte fulländat. Men i några av dikterna äro ögonblick och situationer givna med en sammanpressad intensitet som kan vara mönstergill, i andra vidgas perspektivet enkelt och vackert mot de rymder, där »längtan dör fast längtans pulsar brinna» och där evighetsperspektivet över gärningars och ödens trånghet blir skönjbart.

Karl-Gustaf Hildebrand.

KONSERVATISM OCH LIBERALISM

Den numera så livaktiga statsvetenskapliga forskningen i vårt land har hittills främst sysslat med de konstitutionella problemen, mindre med de allmänt politiska idéerna. Vi ha en rad utomordentligt värdefulla avhandlingar behandlande en mångfald av alla de spørsmål, som äro intimt förbundna med författningen, statsorganens stuktur och striden mellan statsmakterna, stånd och parti-grupperingar. Men de politiska åskådningarna i sin helhet — således även evad de avse de sociala, ekonomiska och kulturella förhållandena — ha haft få initierade skildrare. Och politiska biografier av god valör äga vi ej många.

Lika sällsynt som kärkommet är därför att bland årets bokskörd påträffa ett arbete som »Idéer och män» (Sthlm 1936, Norstedt & Söners förlag, pris kr. 5: 50), docenten *Erik Fahlbecks* senaste tillskott till den statsvetenskapliga litteraturen. Det utgöres av sju uppsatser, som ehuru fristående ändå ha det gemensamt, att de belysa svensk idépolitik under förra hälften av 1800-talet. Några av de mindre studierna ha förut i något annorlunda skick publicerats i olika tidskrifter, en för övrigt i *Svensk Tidskrift* 1929, men de upptaga endast en femtedel av bokens innehåll.

Ett par kapitel äro ägnade åt den svenska konservatismens uppkomst och tidigaste utveckling. Fahlbeck kommer därvid bl. a. in på den av litteraturhistorikerna livligt diskuterade frågan, huruvida Thorilds år 1794 tryckta skrift »Rätt eller alla samhällens eviga lag» — med mottot »tänka fritt är stort, men tänka rätt är större» — innebar en politisk omvändelse eller ej. Blanck t. ex. har kallat Thorilds opus »den moderna svenska konservatismens äldsta bekännelseskraft», medan Albert Nilsson hävdar, att Thorilds grundåskådning i verkligheten endast ytligt sett företer en förändring. Fahlbeck delar den senare uppfattningen. Han framhåller, att även om Thorild utsatte sådana begrepp som frihet, jämlikhet, broderskap, folksuveränitet och »den allmänna viljan» enligt Rousseaus terminologier för en våldsam kritik, som illa rimmade med den entusiasm, han som glödande världsreformator förut känt för franska revolutionens idéer, så har hans skrift från 1794 intet att göra med konservativa samhällsideal. Ty fastän Thorild förkunnar, att lagen bestämmes enligt den högsta erfarenhet och att den sökes i »tingens väsen, i naturen, i Guds eviga lagstiftning», har han i själva verket ett suveränt förakt för alla traditioner, för allt det organiska i samhällsutvecklingen, som så värtaligt försvarats av den, som mer än kanske någon annan givit upphov till den moderna konservatismen, irländaren Edmund Burke. Thorild är på djupet som förr rationell, kosmopolit, och utvecklar ett ekonomiskt utopiskt program, där föga eller ingen hänsyn tages till den historiska erfarenheten, nationella särförhållanden och traditioner, men som så mycket mer är resultatet av abstrakta, luftiga skrivbordsfantasier.

Riktigheten av Fahlbecks ståndpunkt torde också vara svår att bestrida, ehuru man gärna ville ha sett den närmare utvecklade. Ty trots allt var Thorild nog delvis på glid mot tankegångar, som voro befryndade med den senare konservatismens. Allt för mycket bör man nog ej heller fästa sig vid hans mycket världsfrämmande och minst sagt dunkla radikala reformprojekt rörande samhällsekonomiens omdaning. Montesquieu exempelvis utvecklar ju även han i *L'Esprit des lois* ett slags statssocialistiskt program, något som inte hindrar, att hans förståelse för olika folks egenart är en klart konservativ tankegång. Flera av 1809 års grundlagsfäder hade också en viss förkärlek för kommunistiska idéer, vilket ej heller hindrade att de vid grundlagsriksdagen varnade för sociala experiment. Det skulle ha varit värdefullt, om förf. haft tid att mera ingående be-

handla Thorilds åskådning, exempelvis dennes tro på att lagstiftningen borde sträva efter ett fasthållande vid det objektivt riktiga — även konservatismen tror ju på att staten har ett objektivt giltigt ändamål.

Som författaren visar, uppstår dock den nyromantiskt historiska statsåskådningen på inhemsk botten först mellan åren 1809—1818. Att fullt klarlägga dess utveckling återstår ännu för forskningen, men Fahlbeck har lämnat ett gott bidrag härtill genom studien över Lorenzo Hammarsköld. Denne blev visserligen aldrig någon av de större politiska profeterna, även om han inte förtjänade Tegnér's elaka strofer: »visst är Du boksynt Hammarspik... men en telegraf syns Du mig lik, vet ej vad han förkunnar». Men hans utveckling är karakteristisk för många tidigare beundrare av den franska revolutionen. På riksdagen 1809, då han kritiserar ståndsoligheterna, utvecklar han med värme och iver satser, fyllda av upplysningsidéer och frihetspatos och Rousseauanska naturrättsliga jämlikhetsidéer. Men några år senare finner han de fyra stånden representera eviga idéer, försvarar skräväsendet och ser i staten en fortlevande organisk enhet, »ej en juridisk maskin utan ett moraliskt helt», och betecknar ämbetsverkens kollegialsystem och riksdagsutskottet som svenska statens innersta egenhet! Ur de tyska romantikerna — framför allt väl då Adam Müller, som lästs så mycket i Sverige — hade han öst mycken visdom, i likhet med så många andra konservativa, för vilka nyromantiken blev en fruktbar jordmån. Att han blivit en sällsynt entusiastmerad nyromantiker kan heller ingen misstaga sig på.

Till de allra hetaste diskussionerna inom svensk statsvetenskap kan man räkna de lidelsefulla meningsutbyten, som en gång fördes om Hans Järtas politiska åskådning vid grundlagsriksdagen, en debatt, till vilken Nils Höjer gav incitamentet genom en uppsats i *Historisk Tidskrift* 1910. Den nyare forskningen har med bestämdhet hävdade, att Järta 1809 företrädde en liberalism av ungefär samma schattering som hans vänner bland de liberala grundlagsfäderna, en A. G. Silverstolpe, en Mörner, en Mannerheim o. s. v. Men alltjämt vet man mycket litet om Järtas åsikter under den tid, då han var sekreterare i konstitutionsutskottet. Med stöd av en del dokument, som för några år sedan upptäcktes, söker Fahlbeck närmare karakterisera Järtas dåvarande åskådning. Fahlbeck finner den visserligen i stort stå hans liberala vänners nära men anser samtidigt, att Järta redan då ägde en mera öppen blick för den historiska verkligheten, än vad som kommer fram i vännernas ideologier. Dessa kännetecknades ofta av naturrättsliga, renodlat abstrakta resonemang, medan Järta skulle vara mera obunden av teorier och ha en starkare känsla för erfarenhetens lärdomar. Detta är onekligen en mycket intressant iakttagelse, även om det måste betonas, att materialets knapphet endast ger möjligheter till gissningar och hypoteser.

Emellertid fanns det nog även bland Järtas liberala vänner — vilkas åskådning f. ö. inrymde rätt olikartade nyanser — en del, som i likhet med Järta hade historiskt uppfattningssätt; bl. a. ha Rexius

och Brusewitz påpekat, hurusom t. ex. A. G. Silverstolpe, trots den naturrättsapologet han obestriddigen var, teoretiskt föregripit den historiska skolans idéer. Skillnaden mellan honom och Järta är i detta fallet kanske inte så stor. Vad som gav den avgörande impulsen till att Järta några år efter 1809 — tidpunkten kan ännu ej klart fixeras — blev en lysande representant för den konservativa samhällssynen är mycket ovisst. Järtas egna uttalanden skulle ha större värde, om de inte så ofta voro färgade av det polemiska syftet: att lägga allt till rätta, så att de gjorde verkan på meningsmotståndare. Mycket troligt är givetvis — såsom Fahlbeck framhåller — att både en Ferguson eller en Burke starkt kan ha påverkat Järtas utveckling — själv talade han visserligen gärna om vad Dala-allmogen lärt honom under hans landshövdingeskap. Hans sociala åskådning har emellertid näppeligen några beröringspunkter med Burkes. Den påminner då mer om Adam Müllers, Geijers, Sismondis, Hartmansdorffs och Agardhs socialpolitiska tankegångar — här öppna sig vida vyer och lockande men invecklade, kanske olösliga problem för forskningen att behandla.

I en fängslande studie behandlar Fahlbeck greve Bogislaus von Schwerin — gardesofficeren, som Gustaf III gjorde till prost i Sala — och dennes åskådning. Schwerin, som i sin offentliga verksamhet mest framträdde som finansexpert och nationalekonom, har tidigare uppmärksammats bl. a. av Ivar Anderson, Gunnar Heckscher, Brisman och Bertil Ohlin. Det har emellertid varit Fahlbeck förunnat att närmare klarlägga Schwerins politiska idéer i ett större sammanhang. Det resultat han kommit till är ganska märkligt. På ett övertygande sätt visar han nämligen, hurusom »Schwerin var romantiker och liberal». Satsen kan synas vittna om en personlighetsklyvning hos den självständige politikern. Ty den romantiska statsuppfattningen förefaller stå konservatismen så nära, att den föga kunde ha att skaffa med en politik av liberalistisk kulör. Dock framträdde, som Fahlbeck närmare utvecklar, Schwerins nyromantiska idékonservatism i ganska modererad form. Schwerin har nämligen aldrig — enligt Fahlbecks mening — försvurit sig åt de nyromantiska statslärorernas verklighetsfrämmande mysticism. Men även om det skulle kunna påvisas, att hans åskådning tagit vissa intryck av den extremare nyromantiken, hade denna enligt anmälarens mening knappast varit alldeles oförenlig med den politik, som Schwerin förde. Ty då t. ex. Adam Müller skriver, att staten är en levande organism »med alla tänkbara ändamål, emedan den tjänade sig själv», eller då Novalis dunkelt förkunnade, att den poetiska staten är »den sanna, den fullkomliga staten», så kan det väl ifrågasättas, om inte Schwerins reformprojekt skulle kunna förverkliga dylika mångtydiga ändamål lika bra som den konservativa politiken.

När Schwerin i staten såg en genom generationerna fortlevande organism, när han hyllar folkandan, den nationella egenarten och monarkien som den yppersta statsformen, när han föreslår »uppfostnings»-tullar för industrien, då bär i varje fall hans åskådning

omisskännliga idékonservativa drag. Men när han så varmt ivrade för parlamentarismens genomförande, kom han i stark opposition till de konservativa. Dessa ansågo — otvivelaktigt med rätta — 1809 års författning oförenlig med det engelska statskicket, som i Schwerin hade en entusiastisk beundrare. Men trots allt kan man kanske även i detta fall hos Schwerin finna spår av vissa konservativa tankegångar. Ty om det är riktigt, som Ivar Anderson framhållit, att Schwerins parlamentarism egentligen var det konstitutionella statskicketets teori, innebar Schwerins lära knappast någon brytning med grundtendenserna i 1809 års författning. Enligt Fahlbeck däremot skulle Schwerin visserligen i grund och botten — av rent politiska skäl — maskerat sin inställning till parlamentarismen: realiter önskade han införandet av en ren engelsk parlamentarism. Är denna Fahlbecks ståndpunkt i fråga om Schwerins opportunism den rätta — och han ger goda skäl för den — så vore onekligen klyftan mellan Schwerin och de konservativa mycket stor. Ovisst är väl ändock alltjämt, hur Schwerin verkligen ställt sig i frågan om parlamentarismen. Även om man accepterar Fahlbecks ståndpunkt, är det ej omöjligt, att Schwerins parlamentarism låter förena sig med de rent idékonservativa åskådningar, som han 1822 utvecklar t. ex. i sin skrift »Om riksdagar», där han kallar den riktiga statsformen den, där konungen hägnade framtiden, där ett överhus vårdade minnet och förbindelsen med gångna släktled, och där ett underhus främjade nuets problem.

Även om Schwerin för sin samtid framstod som liberal, har han i grund och botten mycket gemensamt med den moderna idékonservatismen, inte minst när han framhåller, att förändringarna i samhället skulle ske »lugnt och lent». Och modern i högsta grad är han tvivelsutan, när han på nationernas och statslivets utveckling lägger rent geopolitiska synpunkter, och då han hävdar, att idrott och glada lekar borde ingå som led i folkuppfostran. Även om von Schwerins politiska tänkande ännu rymmer åtskilliga problem att utreda och lösa, är det docenten Fahlbecks stora förtjänst att ha framdragit mycket stoff till en bättre förståelse av ledaren för den framväxande s. k. liberala oppositionen.

När Schwerin 1834 slutade sin politiska bana, började det främsta ståndet i riket allt mer att förlora ledningen inom statslivet, och den politiska tyngdpunkten försköts till borgare- och bondestånden. Som ett nya tidens tecken framstår den myndige brukspatron, som 1834 tog plats på riksdagen; den 40-årige ägaren till Hammarby bruk, sedermera även Hofors, Thore Petre. Av denne framstående liberale politiker har Fahlbeck tecknat ett fint och förståelsefullt porträtt i sista kapitlet av sin bok.

Det skulle föra för långt, att referera det rika innehållet i studien över Petre. Det som man emellertid främst fäster sig vid i denna skildring, är den vackra bilden av en storkapitalist med varm medkänsla för de nödlidande i samhället. Petre var liberal, och bekämpade i konsekvens härmed skråväsende och tullagstiftning samt

Litteratur

reglementerandet i näringslivet överhuvud. Men han attackerar också byråkratien och hovstaten, lyxen och överflödet hos de rikare klasserna, ofta för att få statsmakterna att fästa blickarna på den »nödlidande, hungrande, svältande, barkbrödsätande massan». Han skrädde ej heller orden. Så yttrade han på riksdagen 1840: »Det är icke nere i dalen, som man brutit mest. Det är däruppe, där man dövar samhällets röst, glömmer folkets behov, förskingrar dess penningar, gäcker dess förhoppningar, trampar dess lagar.» På sin första riksdag undrar han, om det ej vore en fördel för folkrepresentationen, ifall arbetarna fingo plats i denna. Någon manchesterliberal blev han aldrig, ty i likhet med konservativa tänkare som Järta och Agardh ansåg han bl. a., att »allmänna arbeten» bättre än allmosor voro ägnade att lindra arbetslösheten. Det är en socialreformatorisk liberalism, fylld av samma patos, som bar upp en Geijers och en S. A. Hedins samhällskritik.

Att en storindustriell arbetsgivare så energiskt verkade för avhjälpandet av fattigdom och av det han ansåg vara sociala orättvisor, borde f. ö. ge herrar marxistiska forskare en allvarlig tankeställare över orättvisan i den ensidighet, med vilken de angripa de »utsugande» kapitalisterna. Den, som något studerat den ekonomiska utvecklingen i vårt land, vet att man t. o. m. under en sådan inhuman epok som merkantilismen finner företagare, som liksom Petre tänkte på arbetarnas bästa. Detta kan inte framhållas för många gånger, allra helst som det ej var så länge sedan ett marxistiskt socialhistoriskt arbete från olika håll höjdes till skyarna, ehuru författaren trots ett rikhaltigt material tycktes ha undgått att se allt, som ej passade för dogmerna.

Det vore orättvist att beskylla docent Fahlbeck för att handskas ensidigt med de källor, han analyserat. Han vinnlägger sig omsorgsfullt att få fram alla skäl pro et contra den ståndpunkt, han själv hävdar. Han gör inga fria konstruktioner, bländar ej med djärva hypoteser eller lösa hugskott. Hans senaste arbete bär i allt vederhäftighetens solida prägel, och det vittnar om en betydande lärdom även på andra gebit än de rent statsvetenskapliga. Det är utmärkta biografier, han med konstförfaren hand givit i »Idéer och män». Ännu återstår många luckor att fylla i fråga om det tidigare 1800-talets politiska idéhistoria, men Fahlbeck har dragit ett gott strå till stacken, och helt visst kommer hans välskrivna bok att stimulera andra att göra sammanledes.

Jean Braconier.